

‘Een unie van vele unies in wording’

Interview met Jonas Staal

Jonas Staal (1981) is een beeldend kunstenaar wiens oeuvre gekenmerkt wordt door interdisciplinariteit en onderzoek naar de relatie tussen kunst, democratie en propaganda. Hij behaalde zijn PhD voor zijn onderzoek naar propagandakunst in de eenentwintigste eeuw, in het kader van het PhDArts programma van de Universiteit Leiden. In 2012 richtte Staal *New World*

Summit (2012-heden) op, gericht op het creëren van alternatieve parlementen voor stateloze en buitengesloten politieke organisaties over de hele wereld. Uit dit project vloeide in 2016 de campagne *New Unions*, waarin Staal poogt alternatieve vormen van ‘unies’ te introduceren als antwoord op de verschillende crises in de huidige Europese Unie. De campagne heeft Staal inmiddels naar verschillende Europese landen gebracht, en heeft geresulteerd in projecten als *Unionizing the Polish Parliament* (Warschau, 2018), *The Scottish-European Parliament* (Glasgow, 2018) en *New Unions – Act I-V* (Berlijn, 2017). Deze laatste campagne was voor *Article* aanleiding om de kunstenaar enkele vragen te willen stellen.

Article: Je hebt eens gezegd dat men zich een nieuwe wereld moet verbeelden voordat die gecreëerd kan worden. In publicaties heb je het toekomstige Europa beschreven als een unie waarin sociale transnationale democratie, feminisme en ecologie met elkaar verbonden zijn. Hoe zie je de rol van kunst en de artistieke verbeelding in het bewerkstelligen van zo’n toekomst?

Afb. 1. Jonas Staal, *New Unions: Athens*, 2016, studie, geproduceerd door State of Concept, Athene (foto: Jonas Staal).

Afb. 2. Jonas Staal in samenwerking met DiEM25, *New Unions: DiEM25, Amsterdam*, 2017, geproduceerd door BAK, basis voor actuele kunst, Utrecht (foto: Jonas Staal).

Jonas Staal: Persoonlijk vind ik het meest interessante aspect van de Europese Unie het tweede onderdeel: de ‘unie’, of in het Engels, de ‘Union’ – wat zich in het Nederlands ook weer laat vertalen tot ‘vakbond.’ Voor Grieken is die unie cultureel vaak eerder verbonden met Noord-Afrika en het Midden-Oosten, dus de exacte geografische definitie kan nogal verschillen als het gaat om het bepalen van onze culturele en politieke verbondenheid. Toen Syriza aan de macht kwam in Griekenland en Podemos stappen naar de macht leek te maken in Spanje, leek het bijvoorbeeld ineens mogelijk een linkse ‘Zuidelijke Unie’ te bewerkstelligen voor vergaande democratisering, herverdeling van welvaart en gezamenlijk verzet tegen de doctrine van austeriteit. Voor mij staat de volgende vraag vooral centraal: wat zou een nieuwe transnationale unie gebaseerd op universeel basisinkomen, de Green New Deal, en radicale democratisering *kunnen* worden? En kan emancipatorisch bestuur op een dergelijke schaal opereren? Voor mij is kunst als plek van radicale verbeelding de plek om die vragen niet alleen te stellen, maar ook te visualiseren en ermee te experimenteren.

Je omvangrijke project New Unions heeft je recentelijk onder andere naar Schotland, Polen en Griekenland gebracht. Met welke redenen ben je de New Unions-campagne begonnen, en zou je enkele uitkomsten van deze campagne willen delen?

Ik begon de artistieke en politieke campagne *New Unions* in een poging tot verzet tegen de ‘Remain/Leave’-dichotomie die is gecultiveerd in het Brexit-referendum. Ik verwerp het Leave-kamp, en hun hang naar ultranationalisme en racistische mythische terugkeer naar een soevereine natiestaat die nooit bestaan heeft. Maar ik verwerp eveneens het Remain-kamp, dat wordt gedomineerd door de eurocratische austeriteit-elite die landen als Portugal en Griekenland hebben uitgebuit en hun recht op zelfbeschikking met de grond gelijk hebben gemaakt. Ik opteer dan ook voor een derde, vierde en vijfde optie voorbij de valse keuze tussen Leave en Remain. In de *New Unions* campagnebijeenkomsten

Afb. 3. Jonas Staal, *The Scottish-European Parliament*, 2018, videostill, geproduceerd door CCA Glasgow (foto: Jonas Staal).

nodigen we progressieve partijen, sociale bewegingen en burgerplatforms uit die een fundamentele andere Unie voorstaan. Zo presenteerde Feminist Initiative uit Zweden een scenario voor een 'Feministische Unie', ANTARSYA uit Griekenland een 'Internationalistische Unie' en Rodt uit Noorwegen een 'Stateloze Unie.' *New Unions* kun je als zodanig zien als een campagne voor de verbeelding van een veelvoud aan toekomstscenario's voor een emancipatorische transnationale politiek. Mijn inzet is de verbeelding te bevrijden van de gijzeling die de Brexit-dichotomie heeft afgedwongen, en mensen te mobiliseren zich te verhouden tot de unie die zij verlangen – niet degene waar ze zich in een 'minste der kwaden' scenario tot wenden.

Staan er nog nieuwe New Unions op de agenda?

Het volgende hoofdstuk van de campagne zal plaatsvinden in Palermo in november tijdens de TransEuropa manifestatie van European Alternatives, waar ik een overzicht presenter van de campagne tot dusver. Daar zullen studies voor alternatieve parlementen in verlaten sportstadions in Athene en uitgerangeerde olieboorplatforms in de Noordzee gepresenteerd worden. Ook zullen er visuele elementen te zien zijn voor verschillende campagnebijeenkomsten die ik ontwierp voor Pan-Europese bewegingen zoals DiEM25, en een enorme kaart die emancipatorische partijen door heel Europa met elkaar in verband brengt.

Hoe beschouw jij (als Europees kunstenaar) de ruk naar recht-nationalisme die momenteel in Europa plaatsvindt? Welke rol speelt propagandakunst in die opkomst? Zou je in dit kader iets kunnen zeggen over je opvatting dat alt-right in eerste instantie geen politieke maar een culturele beweging is?

Propagandakunst vereisen controle over infrastructuur, over narratief en over verbeelding,

Met infrastructuur doel ik dan bijvoorbeeld op de media, die nodig is om een boodschap op zoveel mogelijk plekken tegelijkertijd zichtbaar en hoorbaar te maken. Met narratief doel ik op het verhaal dat wordt verteld over waar wij als samenleving vandaan komen, wie we zijn en wie we gaan worden. Bij ultranationalisten gaat het dan meestal om wie we 'opnieuw' moeten worden ('Make America Great Again'), als een soort retosciencefiction: hun fictieve verhalen over de oorsprong van de natie en het ware volk worden vervolgens tot toekomstbeeld gebombardeerd. En dat laatste raakt aan het derde component: verbeelding, een visie en visualisatie over waar we uiteindelijk als samenleving terecht komen. Trump-ideoloog en filmmaker Steve Bannon is een goed voorbeeld, die ruim voordat Trump zich op het politieke toneel presenteerde, de kernideeën van het Trumpisme al lang en breed ontwikkeld had in een tiental films. In Bannons 'kinetische cinema' staat wit Christelijk economisch nationalisme centraal, en zo marginaal als die doctrine in eerste instantie misschien leek, zo internationaal is die nu geworden: van Trump tot Bolsonaro, van Orbán tot Baudet. Dat toont dan ook een Gramsciaanse cultuuropvatting binnen ultranationalisten en alt-rechts: verander eerst de cultuur – verander het verhaal – om die vervolgens om te zetten tot politieke macht. In de jaren negentig vervolgden we Janmaat nog voor zijn uitspraak 'Nederland is vol.' Hoor je die uitspraak anno 2019, dan kan die net zo goed van de Partij van de Arbeid of het CDA komen. Dat toont dus hoe propaganda en propagandakunst werkt: het creëert een nieuwe norm, een nieuwe werkelijkheid.

Is er volgens jou een noodzaak voor kunstenaars om op deze verrechtsing van de samenleving te reageren?

Aan ons als kunstenaars die geloven in emancipatorische politiek is het de taak te helpen daar een funda-

menteel andere werkelijkheid – een andere verbeelding – tegenover te plaatsen.

Vorig jaar organiseerde je in Het Nieuwe Instituut te Rotterdam het eerste retrospectief van het artistieke werk van Steve Bannon. Inmiddels is Bannon uit de Trump-regering gestapt en heeft hij zich gericht op Europa: met 'The Movement' ondersteunde hij het opzetten van campagnes van Europese alt-right partijen tijdens de Europese verkiezingen. Er wordt gezegd dat hij hier minder succes heeft. Hoe kijk jij terug op deze ontwikkeling en waarom zou Bannon in Europa minder succesvol zijn volgens jou?

Bannon moet nooit worden onderschat. Van Salvini tot Orbán en de nieuwe rechts-extremistische partij Vox [in Spanje, red.] heeft hij ook in Europa al de nodige invloed gehad – *not in the least* in zijn rol als vicepresident van Cambridge Analytica, dat effectief de Brexit-overwinning voor het Leave-kamp mede tot stand wist te brengen. En Bannon is tegelijkertijd een casus, dat wil zeggen, een voorbeeld uit velen. Het is belangrijk zijn werk te ontleden om te begrijpen hoe ultranationalisten en alt-rechts krachten onze huidige realiteit naar hun belangen vormen. Propaganda begrijpen en ontleden is een manier om er minder vatbaar voor te worden en

het beter te bestrijden. Tegelijkertijd hebben we meer nodig, namelijk een vorm van wat ik 'emancipatorische propaganda' noem. Geen propaganda die het idee van een Volk als eenheid uitdraagt, maar juist als een proces, als een volk-in-wording. Propaganda is voor veel mensen om goede redenen een negatieve term, maar er zijn in de geschiedenis veel voorbeelden van de rol van propaganda en propagandakunst in antikoloniale, feministische en radicaal ecologische bewegingen, waar het niet gaat om manipulatie maar om massa-educatie, mobilisatie en bewustwording. Aan dat proces wil ik met *New Unions* een eigen bijdrage leveren, in het verkennen van de rol van kunst als een manier de verbeelding van nieuwe egalitaire werelden te propageren. Een unie van vele unies in wording.

De tentoonstelling *New Unions* is van 7 tot 30 november te zien in Teatro Garibaldi in Palermo, als deel van de TransEuropa manifestatie. Staal's boek *Propaganda Art in the 21st Century* is net uitgekomen bij The MIT Press.

Tekst: Renée Volkers

Afb. 4. Jonas Staal, video-installatie met stills van Steve Bannon's film *Generation Zero* (2010), tentoonstelling *Steve Bannon: A Propaganda Retrospective*, 2018, Het Nieuwe Instituut, Rotterdam (foto: Remco van Bladel/Jonas Staal).